

MADENCİLİĞİMİZİN KALKINMASINDA MADEN KANUNUNUN ÖNEMİ VE UYGULAMASININ ELEŞTİRİSİ

Fuat KARAYAZICI*

özet

Memleketimizin çok yüksek bir maden potansiyeli vardır. Bunun değerlendirilmesi için çok büyük sermaye kaynaklarının madencilik arama ve üretim yatırımlarına akması lâzımdır.

Günümüze kadar, kamu madenciliği sınırlı kaynak yaratma ve malî imkânsızlıklarından dolayı çok sınırlı bir gelişme sağlayabilmiştir.

Özel madencilikte ise yatırımları teşvik edici mali tedbirler alınmamış olduğu gibi, maden haklarının verilmesinde de optimum işletme kapasitesi ile teknik ve malî yeterlilik üzerinde durulmaması küçük ve marjinal işletmelerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Madenciliğimizde kalkınmanın sağlanması için, kamu yatırımlarının en az iki misli daha artırılmasına ilâveten özel yatırımları büyük ölçüde teşvik edecek Kanunlara ve tedbirlere ihtiyaç vardır. Ayrıca, maden haklarının verilmesinde, "İstisna akıllarında aranan malî ve teknik ehliyetin gart" koşulması ve "optimum işletme projesi" prensibinin kabul edilmesi zorunludur.

Madenciliğimizde reform, doktriner tercihlerden ziyade. Anayasamıza uygun olarak bu yönde olmalıdır.

1. Genel Açıklama

Yurdumuzda ilk defa, yüz yirmi yıl evvel Fransız mevzuatından iktibas edilen maden mevzuatı, 1322 yılında Maadin Nizamnamesinde son şeklini aldıktan sonra 1954 yılına kadar uygulanmıştır. 1954 yılında kabul edilen 6309 sayılı Kanunla

(*) Mad. T. Müh.

bu konuda büyük bir hamle yapıldığı kabul edilmiştir. Buna rağmen gerek 6309 sayılı Kanun, gerekse bunun bazı maddelerini değiştiren 1963 tarih ve 271 sayılı Kanunla eski nizamnamele- rin ana çerçevesi değişmemiş ve maden mevzuatımız, devletin hüküm ve tasarrufu altında olan madenlerin aranması ve işle- tilmesile ilgili hakların şahıslarca kullanılmasının esas ve usulle- rim tayin eden "şekillerden" öteye gidememiştir.

Tebliğimizin konusu madenciliğimizin kalkınmasında Ma- den Kanununun önemini belirtmek ve bu güne kadarki uygula- masını eleştirerek belirli sonuçlara ulaşmaktır.

Plânlı kalkınmayı amaç güden 1961 Anayasasının kabulün- den sonra hazırlanan kalkınma plânlarında, maden mevzuatı- nın yeniden ele alınmasının lüzumu Birinci Plânda "yeraltı ser- vetlerini işletecek olanlara her şeyden önce bu servetler üzerin- de sağlam hukukî teminata bağlanmış bir hak tanınmalıdır" ikinci Plânda da "Maden Kanunu, büyük millî kuruluşların te- sisini sağlayacak ve maden sahalarının hareketsiz kalmasını önliyecek tarzda yeniden tanzim edilmelidir" gibi tedbirlerle be- lirtilmiş olmasına rağmen 1972 yılına kadar bu konuda ciddi bir çalışma yapılmamış, üçüncü Beş Yıllık Plânda ise yeni strateji aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir:

"Temel metal sanayileri ve enerjinin ham madde ihtiyaçla- rını karşılamak ve döviz kazancını artırmak imkânları göz- önünde bulundurularak, aramalar, önceliklere göre düzenlene- cek ve bilinen maden rezervlerinin geliştirilmesi, işletmeciliğin millî kalması temel ilke olacak, kaynakların israf edilmeden en uygun biçimde değerlendirilmesi sağlanacaktır. Özellikle enerji ham maddelerinin ve stratejik madenlerin zamanında ve em- niyetle sağlanması için Devlet eliyle işletilmesi esas tutulacak, radyoaktif mineraller kamu tekelinde bulundurulacaktır."

"Madencilik Reformu Kanun Tasarısı" memleketimizde düzeyi son derece geri kabul edülen madenciliği bu düzeyden kaldıracak ve madenciliğimizde beklenen "sıçramayı" sağla- yacak tedbirleri getirmekte midir? Madencilikte beklenen re- formu yalnız Maden Kanunu ile sağlamak mümkün müdür?

Bunun eleştirmesine geçmeden evvel, madenciliğimizin potansiyeli, bugünkü düzeyi, önümüzdeki onar yıllarda hangi

seviyelere yükselbileceği; bunun çareleri ve uygulama imkânları üzerinde durmak gerektir.

Türkiye maden yatakları bakımından çok zengin bir ülkedir. Buna rağmen son yıllara kadar memleketimizin "fakir cevherler bakımından zengin, zengin cevherler bakımından da fakir olduğu" iddia edilmiştir. Bu efsane yıkılmıştır.

Dünyanın bugün bilinen en zengin bor yatakları ülkemizdir. Memleketimiz bakır, çinko, kurşun, civa, krom, antıman, volfram gibi metaller üe manyezit, boksit, barit, mermer, diatomit perlit, tuz gibi sanayi madenleri kaynaklarında çok zengin olduğu halde bunların çok cüz'i bir kısmı rezerv olarak tesbit edilebilmiştir. Bunun sebebi, Maden Aramaları ve Üretimi için yapılan yatırımların çok düşük olmasıdır. Aynı sebepten memleketimizin demir cevheri, taşkömür, linyit, fosfat ve petrol kaynakları bakımından yeterli olup olmadığı hâlâ tartışılmaktadır.

Maden kaynaklarının çok zengin olmasına rağmen madencilik sektörünün millî gelirimizdeki payı 1950 yılına kadar yüzde birin altında kalmış, 1972 yılına kadar da yüzde ikiyi bulamamıştır.

Kamu sektörünün malî imkânlarının yetersiz olmasına rağmen özel sermayenin madencilikte yatırım yapmasını teşvik edici tedbirlerin alınamamış olması madencilikte icap eden "gelişmenin" gerçekleşmemesine sebep olmuştur.

Yirmi yıldan fazla bir zamandan beri Türk Sanayiine Özel sermaye ve uzun vadeli yatırım kredisi sağlayan kuruluşlar, Rabak Şirketi ve Karadeniz Bakır İşletmeleri Anonim Şirketi dışında madencilikte hiç bir özel sermaye şirketine iştirake bulunmamışlardır. Maden Bankası senelerce efektif bir şekilde kurulamamıştır.

Kamu kuruluşlarının madencilikteki sınırlı gelişmelerine karşılık devletin Özel madenciliği teşvik edici tedbirleri uzun vadeli olarak alamaması yanında Maden Dairesinin Maden Mevzuatını uygulama teamülü de madencilikte özel sektörün büyük yatırım yapmasını sağlayamamış, buna mukabil çok düşük üretim ve yatırım taahhüt eden küçük şirketlerin yaygın hale gelmesine sebep olmuştur.

Maden Dairesi bilhassa 1961 Anayasasının kabulünden sonra plânla kalkman bir devletin organı hüviyetini bulamamış, ciddi bir arama yapılmadığı için optimum bir "görünür" rezervin tesbit edilmediği maden yatakları geçmişten gelen teamüle uyarak "bulunmuş maden" siciline kaydetmeye devam etmiştir. Dolayısıyla bu sahalarda için gülünç kabul edilecek sermaye (yatırım) ve üretim taahhütleri kabul edilerek İşletme Ruhsatnameleri verilmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün yayınladığı Maden İstatistiklerinde Özel Madencilik 1968 yılına ait faaliyetlerinden aşağıdaki bilgiler bunu teyid eder mahiyettedir. Özel madencilik için belli başlı maden işletmelerinde işletme sayısı, yıllık tüvenan üretim ve yatırım tutarları şöyledir :

	İşletme Sayısı	Tüvenan (1968) üretimi Ton	Toplam Yatırım TL.
Bor	10	214.000	2.500.000
Antimuan	8	17.000	918.000
Barit	5	22.000	—
Çinko	6	28.000	750.000
Kurgun	10	8.233	177.000
Civa	10	17.500	1.800.000
Demir	35	1.012.000	7.500.000
Krom	49	398.000	3.900.000
Manezit	21	112.000	590.000
Zımpara Tağı	11	37.000	—
	165	1.866.000	18.135.000

Yukarıdaki rakamlar işletme basma yapılan üretimin yılda 2000 ilâ 30.000 ton arasında değiştiğini, vasatı 11.000 ton civarında olduğunu göstermektedir.

Maden Dairesinde teamül haline gelmiş uygulamanın ügünç bir örneğini linyit işletme ruhsatnamelerinde görmek de mümkündür.

Maden Dairesinin uygun bulunduğu şartnamelerle Devletin linyit konusunda 1969 yılına kadar verdiği işletme imtiyazlarının adedi 36, bunların sorumluluğunu yükledikleri üretim toplamı 496.000 ton (imtiyaz başına 13.777 ton), sermaye toplamı

ise 16.5500.000 TL. (imtiyaz başına 460.000 TL.). 22 işletme ruhsatnamesi sahibinin ise sermaye taahhüdü 2.175.000 TL. (işletme başına 17.800 TL.) ve üretim 148.000 ton (işletme başına 1.200 ton) dur.

Yukarıdaki rakamların akla getirdiği sorunlar, cari maden kanunundaki hükümlerde değü, daha ziyade bunları uygulayanlarda aranmalıdır. Konunun daha iyi değerdendirilmesi için cari maden kanununun uygulanması üzerinde durmak faydalıdır.

Maden Kanunumuzu, hakiki ve hükmî şahıslara verüecek maden haklarının bu şahıslarca kullanılmasının şekil ve şartlarını tayin eden mevzuat olarak ifade etmek mümkündür.

Esas gaye "şahıs" hukukunun korunmasıdır.

Kanunî ehliyeti haiz her Türk vatandaşı ile madencilik yapabüecek Türk hükmî şahısları maden hakkı alabilirler. Maden haklarının verilmesinde ve savunulmasındaki "hakkaniyet prensibi" hakkı takaddümden bağliyerek hakiki şahıslarda işletme ruhsatnamelerine ve hükmî şahıslarda imtiyazlara kadar uzanan bir bütünlük arzeder. Devletin, bu haklar üe ügili tasarruflarına şahısların itiraz hakları vardır; davalar Danıştay'da görüür.

Maden Dairesindeki son kayıtlara göre arama ruhsatnamesi taleplerinin dosya adedi 30.000 civarındadır. Bunlardan bir kısmının ük müraoaaatı senelerce evvel yapılmıştır.

Aranması için ruhsatname verilmiş olan maden sahalarının adedi 3.000 ilâ 5.000 arasında değışir. Maden Kanununa göre bunların iki yıl içinde aranıp varsa, maden yatağının "bulunmuş" hale getirilmesi lâzımdır. Bulunmuş maden tescili için "optimal" bir görünür rezervin tesbit edilmiş olması, şimdiki kanuna göre, şart koşulabileceğı halde yönetmeliklere böyle bir şart konulmamıştır. Yalnız mostrası tesbit edilmiş ve bir kaç yarma veya galeri üe kesilmiş maden yatağı "bulunmuş maden" olarak tescil edüerek işletmeye geçme devresinde rezerv tesbitinin yapılması beklenmektedir. Bundan dolayı da işletme Ruhsatnamelerinde taahhüt edilen üretim ve yatırım miktarları, genellikle muhtemel rezervlere dayanmaktadır. Bunlar da

çok küçük rakamlarla ifade edilmekte olduğundan maden potansiyeline uygun olarak görünür rezervlerin en kısa bir zamanda ortaya çıkarılması ne şart koşulmakta ne de sağlanmaktadır. Bu konuda kamu ve Özel madencilığe ait bir çok misal verümesi mümkündür. Kamu teşekkülleri dahil, saha basma yapılan vasati arama harcaması bir kaç yüz bin lirayı geçmemekte, çoğunda da 20.000 — 30.000 TL. mn altında kalmaktadır.

Halbuki optimum bir rezervin bulunabileceği her maden sahasında topografik haritaların tamamlanmasından sonra jeolojik, jeofizik, jeokimya aramalarının yapılması ve bunlar sırası ile müsbet netice verdiği takdirde yarma, galeri, kuyu açma ve sondaj gibi madencilik arama faaliyetlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Maden aramaları için saha başına yapılacak yatırımın linyit ve endüstriyel madenlerde 2 ilâ 4 milyon lira, metallerde ise 5 üâ 10 milyon lira olabilmelidir. Maden aranan sahalarda ancak bu şekilde optimum rezervler bulunabilir. Maden Dairesindeki maden arama ruhsatnamelerine ait sahalardan yalnız 200 adedinde makul olarak gereken aramanın yapılabilmesi için iki yıl içinde takriben bir milyar liranın maden aramalarına tahsisi lâzımdır. Yurdumuzda 1963-1972 de bu konuda yapılması beklenen yatırım bir milyar lirayı aşmamaktadır.

Arama ruhsatnamesi iki yıl için verilir. Bu müddet sonunda genellikle çok cüz'i masraflarla sembolik arama işleri yapan maden hakkı sahibi istisnalar dışında yetersiz belgelerle Maden Dairesine müracaat ederek işletme hakkı talebinde bulunur.

Maden Dairesi, teamülen bu düekçe üzerine yapılması icap eden tetkik ve tesbiti zamanında yapamaz. Bunu müracaat sahibi de büir. Çaresi Maden Kanununun 57. maddesinde bulunmuştur. İşletme hakkı talep eden madenci, 57. maddeden istifade suretiyle, şartnameli İşletme Ruhsatnamesi verilinceye kadar, üretim talebinde bulunur. Bu talep, mutad bazı şartların kabul edilmesi kaydıyla yerine getirilir. Bu maddeden istifade etmek suretiyle yıllardan beri işletilen madenler vardır. Türkiye'nin büyük bor yataklarından birisi 20 yıldan beri bu şekilde işletilmektedir. İşletme talepli 2.000 sahadan bu hükümden faydalananlar 1200 dür ve çoğunda da üretim yapılmamaktadır.

57. maddeden istifade etmek için yapılan müracaattan esas gaye, işletme faaliyetine geçecek malî imkânları olmayan madencinin, maden dairesinin teamülen kabul ettiği çok yetersiz şartnamelerle dahi devlete karşı külfet yüklenmeden madeni işletmesidir. 57. maddeden istifade suretiyle işletilen 60 linyit işletmesinde 1969 yılında 151.000 ton (saha başına 2.500 ton) üretim yapılmıştır.

Maden Dairesinde 30.000 adet arama talepli, 3.000 civarında arama ruhsatnameli ve 2.000 kadar işletme talepli dosyanın mevcut olmasına mukabil, bugüne kadar verilmiş işletme ruhsatnameleri ile imtiyazlarının adedi 1.200 civarındadır. Bu madenlerin iyi bir şekilde değerlendirilmesiyle, memleketimizdeki maden üretimini şimdikininkin yirmi misline kadar yükseltmek mümkün görülmektedir. Diğer taraftan, Maden Dairesinin 40.000 den fazla dosya ile uğraşmak mecburiyetinde olması da dairenin çalışmasını büyük ölçüde aksatmaktadır. Bunun, memleket madenciliğine faydası yok, zararı çoktur.

Cari uygulama sisteminde Maden Kanunu ve mevzuatı, arama ruhsatnamesi talebinde bulunan her şahsın soyut haklarının korunması için akla gelebilir her hükme yer verdiği halde madencinin hangi programla ve malî imkânlarla ne gibi bir proje uygulayacağını talep eden hükümlere yer vermemektedir. Bunun olağan bir sonucu olarak dosya enflasyonu doğmakta ve maden hakları spekülasyon konusu olmaktadır. Maden Kanunu soyut hakkaniyete yer vermiş, plânlı kalkınmayı amaç güden 1961 Anayasasındaki Plâncı Devletin kendine ait maden kaynaklarını, aramak için, şahıslara devrederken, bunların en kısa bir zamanda değerlendirilmesini temin edecek gerekli iktisadî şartlara yer vermemiştir. Bilhassa 1961 Anayasasından sonra dahi Maden Dairesi buna baş vurmamış ve 271 sayılı Kanun da bu konuda açıklık getirmemiştir. Maden Dairesinde dosya enflasyonunun ve işlerin sürüncemede kalmasının esas sebebini bunda aramak lâzımdır.

Maden Dairesi, arama ruhsatnamelerinde Plâncı Devletin bir orgam olarak çalışmadığı gibi, maden kanunu hükümlerinin müsait olmasına rağmen bu ükeyi işletme ruhsatnamelerinin

şartnamelerinde de uygulayamamıştır. Madencilik büyük sermayenin geliştirebileceği bir konudur. Bilhassa çok rizikolu olan maden arama yatırımlarının küçük ve orta miktarlardaki sermaye tarafından karşılanmasını beklememek lâzımdır. Yurdumuzdaki maden işletmeleri, maden aramayı işletmecilik faaliyeti üe meczederek çok yavaş geliştirmeyi uygun bulmuşlar, Maden Dairesi de kanun ve mevzuat uygulamasını küçük sermayenin bu arzusuna uydurmak zorunda kalmıştır. Kamu işletmeleri dahi maden aramaları için lüzumlu kaynakları temin etmekte zorluk çekmektedirler. Hükümet senelerce kamu sektörünün maden aramalarını M.T.A. Enstitüsü kanalı üe yapılması prensibini savunmuş, bu da M.T.A.'nin çok mahdut bütçe imkânları muvacehesinde başarılı olamamıştır. Aynı prensip üçüncü beş yıllık plânda da benimsenmiştir.

Gerek Maden Kanunundan doğan gerekse başka sebeplerden dolayı son on yıl zarfında madenciliğimizde yapılan yatırımlar çok kifayetsiz olmuştur. Beş yıllık birinci plân döneminde memleketimizde toplam olarak yapılan yatırımın madencilik (petrol dahil) ve sanayi arasında bölümü kamu ve özel sektör olarak şöyledir: (1965 rayiçleri ile müyon lira).

(1965 fiatlan ile)	Kama (%)	özel (%)	(Toplam (%))
Maden	2.131 (5.85)	745 (2.6)	2 876 (4 43)
Sanayi	11.524 (31.80)	8.781 (30.5)	20 305 (3130)
Toplam	36 312 (100)	28.681 (100)	64 993 (100)

Madencilik sektöründe özel yatırım petrol hariç cari fiatlarla yalnız 282 milyon lira veya madencük sektöründeki yatırımın %9.8 dir.

ikinci plân döneminde aynı sektörde gerçekleşmesi beklenen yatırım ise 1971 fiatları ile 5.5 müyar liradır.

1963 - 1971 yıllarında, 1971 fiatları üe madencilik sektöründe yapılan toplam yatırım 8.789.900.000 lira olup bunun ancak % 21 i özel teşebbüse aittir. Bu rakamın toplam yatırımdaki payı özel teşebbüs için %1.8, kamu için de % 6.1 dir.

Üçüncü plân döneminde plânlanan 281 milyar liralık (1971 fiatları) yatırımın 16.3 milyar lirasının madencilikte, 7.450 milyar lirasının demir-çelik dışı izabe sanayiinde, 15.4 milyar lirasının da demir-çelik sanayiinde harcanacağı öngörülmüştür.

Üçüncü plân döneminde maden ve demir-çelik dışı izabe sanayiinde yapılması öngörülen takriben 23.7 milyar liralık yatırım, ikinci plân döneminde aynı sektörlerde tamamlanacak yatırımın iki buçuk mislidir.

1963-1971 yıllarında kamu sektörünün madencilikte yaptığı yatırım toplam yatırımın yüzde dördüne ulaşmıştır. Üçüncü plân döneminde bu oran % 4 kabul edilse dahi, aynı dönemde yapılması öngörülen toplam 281 milyar liralık yatırımın 11 milyar lirasına eşit olmakta, 16.3 milyar liralık yatırım ihtiyacının 5.3 milyar lirasının hangi kaynaklardan karşılanabileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Aynı soru IV. pân dönemi için de geçerli olacaktır.

1973 - 1982 devresinde, öngörülen madencilik yatırımlarının finanse edümesini muhik küacak cevher rezervlerinin tesbiti için petrol dahil 12 üâ 15 milyar liralık maden arama harcaması yapılması icap edecektir.

Madencilik sektörü için öngörülen gelişme, memleketimizin maden kaynaklarının yüksek potansiyeli bakımından mümkün olduğu gibi, sanayimizin ham madde ihtiyaçlarının karşılanması ve ihracatımızın artırılması için de zorunludur. Bu hedeflere ulaşıldığı takdirde ham petrol, demir-çelik dışı metalurjik ve maden üretiminin değeri 1977 de 14 milyarı ve 1982 de 29 milyar Ürayı aşarak millî gelirdeki payı 1977 de % 5'i, 1982'de %7'i aşacaktır. Madencilüğümüzde bu potansiyel vardır. Bu potansiyelin değerlendirilmesi ve madencilüğümüzde zaruri olan sıçramanın sağlanması için maden kanununda yapılacak reformun, madencilüğümüzü bugün içinde bulunduğu ilkel çalışma düzeyinden kurtaracak ve bu sektöre büyük sermaye yatırımlarının akmasını teşvik edecek tedbirleri getirmesi icap etmektedir. Tebliğimizin hazırlandığı tarihlerde T.B.M.M. de müzakere edilmekte olan Maden Reformu Kanunu tasarısında yukarıdaki tedbirler bulunmamakta, buna mukabü bu sektöre yapı-

Iacak özel yatırımları önleyici hükümlerle, gayeye uygun vasıtalar getirileceğine, gayeyi vasıtalara mahkum ettiği intibayı yaratmaktadır.

Bahse konu hükümler tasarının 13, 62 ve 64. maddelerinde getirilmekte ve maden hakkını iktisab edecek şirketlerin "statüsünde taşıyana yazılı hisse senedi çıkarılacağı" kaydı bulunmaması şartı koşulmaktadır.

Türk madencülüğünü şimdiki çok geri düzeyinden kurtarmak için kamu madenciliğinin kâfi gelmediğini son kırk yılın tecrübelerinin göstermiş olduğunu kabul etmek lâzımdır. Sermaye ve malî kaynak kifayetsizliği ve devlet işletmeciliğinin kendine has zaafı yüzünden kamu sektörü de madenciliğimizde beklenen hamleyi yapamamıştır.

Özel teşebbüs'ün, şimdiki kısır düzeydeki işletmeciliği üde bu sektörün gelişmesini beklemek için sebep yoktur. Gerek kamu, gerek özel sektör madenciliğinde çok daha geniş sermaye kaynakları yaratarak madenciliğimizdeki yatırımların çok yüksek oranlarda artırılması icap etmektedir.

Özel sektör madenciliğini cari düzeyden kurtarmak için halka açık sermaye şirketlerinin bu sektöre girmesini sağlamak şarttır. Bunun için de en uygun yol "taşıyana yazılı hisse senedi çıkaracak" halka açık şirketlerdir. Tasarıdaki hükmün gayesi, taşıyana ait hisse senetlerini yabancılar da satın alabileceğinden, yabancı sermayenin bu yolla da madencilik sektörüne girmesine mani olmaktır. Madencilik sektörüne gizli yollarla girecek yabancı sermayenin 6224 sayılı kanuna uygun olarak alınmış müsaadesi olmadığından kâr transferi yapamayacağına göre bu yolu seçmesinin bir avantajı yoktur.

Yukarıdaki sebeplerden dolayı 13, 62 ve 64, maddelerde getirilen hükümlere reform tasarısında "gaye"nin vasıtaya mahkûm edümiş olduğu intibayı vardır.

Aynı maddelerde, yabancı sermayenin madencilik sektörüne girmesi yasaklanmıştır. Hükümetimizin 22 yıl sonra Avrupa müşterek pazarının tam bir üyesi olmak için imzaladığı Roma

Anlaşmasına aykırı ve 6224 sayılı Kanunu ilgilendiren bir hükme, Maden Kanununda yer verilmesi uygun görülmemektedir.

6224 sayılı Kanuna göre, Türkiye'ye gelecek yabancı sermayenin kâr ve sermaye transferi Bakanlar Kurulu'nun müsaadesine bağlı olduğundan madencilik konusundaki hükümet programının ışığı altında yabancı sermaye politikasının uygulanması yerinde olacaktır.

6224 sayılı Kanuna uymadan Türkiye'ye girebilecek sermayenin, Maliye Bakanlığında izin alması icap ettiğinden yabancı sermayenin başka yollarla da madencilik sektörüne girmesi mümkün görülmemektedir. Tasarımın getirdiği önemli değişikliklerden biri de bor mineralleri ve kömür madenlerinin devletleştirilmesi hükümleridir.

Benzer hükümler 3. Beş Yıllık Plânın madencilik sektörünün ükeler ve tedbirler bölümünün 601. paragrafının 3. maddesinde "Bortuzlan, tungsten ve radyoaktif minerallerin işletilmesi kamu tekelinde olacaktır" şeklinde getirilmiş ve T.B.M. M. de aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Elektrik üretimi için kullanılması zorunlu olan veya yurt ekonomisine uygun ve verimli biçimde işletilmeyen linyit yatakları ü stratejik madenler (radyoaktif mineraller, tungsten ve bor tuzları) Anayasanın 130 ncu maddesine uygun bir anlayışla kamu kuruluşlarınca işletilecektir. Stratejik madenlerin saptanması ve bu nitelikten çıkarılması, ilgili kuruluşlarla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının görüşü ve Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılacaktır." Maden Kanunu Tasarısı, plândaki ana ilkelere uygun olarak kanunlaştığı takdirde yukarıdaki hüküm doktriner görüş ayrılıklarından dolayı madenlerin kamu eliyle işletilmesi hususunda devam edegelen tartışmalara mani olmayacak ve hatta "stratejik madenlerin saptanması" hususu bu tartışmaların daha da şumullendirerek özel teşebbüsün madencilik alanında yatırım yapmasına daha fazla mani olacaktır.

Maden Kanunu Tasarısında reform niteliği olup olmadığı hususunda tartışılacak başlıca konular bunlardır. Diğer konular "şekil" değişikliklerinden ibarettir.

Yukarıdaki açıklamadan sonra, Maden Kanununda yapılacak reformun aşağıdaki hususları kapsaması gereklidir kanısındayım.

2. Arama Ruhsatnameleri

Maden aramasından maksat, optimum kapasitede çalıştırılacak bir maden işletmesi için lüzumlu asgarî rezervi bularak tesbit etmektir. Ancak bundan sonra işletme ruhsatnamesi talepleri kabul edilmelidir. Memleketimizde maden aramak için müracaat eden şahısların çok büyük bir kısmı malî imkânlar bakımından yetersizdirler. Bu sebepten, ilk müracaatı yapanlar ile maden aramasını yapacak şahısları ayırmak lâzımdır; buna mukabü, ilk müracaatta bulunacak şahısların heveslerinin devamı ve haklanmn korunması için kanunun hükümlerine göre bunlara hakkı takaddüm verilmelidir. Hakkı takaddümü alanlara iki yü zarfında Maden Dairesi ile ilgili Teşvik ve Uygulama Dairesinin tasvip edeceği bir maden arama projesi hazırlamak ve bunun malî portresini tesbit etmek için bir müddet tanınmalıdır. Takaddüm hakkın alan şahıs bu müddet zarfında Maden Dairesi üe Teşvik ve Uygulama Dairesi tarafından tasvip edilecek projeyi, resen kendisi veya onun yerine bu maden arama projesini uygulayacak müracaatçı ile takdim edemediği takdirde takaddüm hakkı düşmeli ve bu konuda müracaatçı Danıştaya dava açma hakkına malik olmamalıdır. Maden arama hakkı, projeyi uygulayacak şahısa verilmelidir. Takaddüm hakkı düşen sahalar, arama hakkı için müracaat yapılacak sahalar arasında kabul edilmelidir. En basit "istisna akdi" ihalelerinde dahi **ehliyet belgesi** arandığına göre, maden hakkı için ehliyet bilhassa aranmalıdır.

Halen maden arama hakkı almış olanlara dahi, aynı şekilde arama projesi sunmaları için bir süre tanınmalıdır. Bu şeküde, arama ruhsatnamelerinin adedi muhtemelen 3.000 ilâ 5.000' den bir kaç yüz'e düşecektir ki, bu da normaldir. Zira memleketimizde, iki yılda 5 milyar lira maden arama harcaması icap ettiren ruhsatnamelerin verilmesini makul karşılamak imkânsızdır.

Maden arama ruhsatnameleri için müddet,metallerde 4 yıla ve diğer madenlerde 3 yıla kadar kabul edilmeli, maden arama projesinin tetkik ve tasvibinde, kesin süre tesbit edilmedir.

3. Teşvik Tedbirleri ve Maden Kalkınma Bankası

Maden Kanunu Reformunda gerek maden arama, gerekse maden üretim projelerinde uygulanacak teşvik tedbirlerinin belirtilmesi icap etmektedir. Kanun tasarısında bunu uygulayacak kuruluşlara da yer verilmelidir. Madencilikte kalkınmış ve kalkınmakta olan bir çok memleketlerde benzer kuruluşlar vardır. Madencilğe başlamanın en zor ve rizikoln safhası maden aramağadır. Memleketimizde kamu sektörü maden arama yatırımlarına yeterli kaynak ayıramadığı gibi, özel teşebbüsün arama yatırımlarını teşvik edecek tedbirler de yetersiz kalmıştır. Maden Yardım Komisyonu çok mahdut bir fon ile arama kredileri vermeye başlamış ve umumiyetle 250.000 liraya kadar verdiği kredüer bir maden arama projesi için kifayetsiz olduğundan nadir olarak müsbet sonuçlar elde edümiştir. Devletin teşvik tedbirleri meyanında, yukarıda belirtilen şekilde arama projelerini uygulayacak madencilere, harcamalarının %30'undan %50'sine kadar krediler verecek bir maden bankasının kurulması zorunlu görülmektedir.

Önümüzdeki on yıl zarfında madencilik sektöründe yapılması icap eden 40 milyar lirayı aşkın yatırım gerçekleştirilebilmesi için 20 milyar liraya yakın bir kısmın özel sektör tarafından karşılanması gerekmektedir. Bu yatırımın yükünü kamu ile paylaşacak özel sermayenin teşvik edilmesi için Etibank'ın karma şirketler kurması ve madencilik yapacak halka açık şirketler teşvik edilmelidir. Ayrıca, Maden Kalkınma Bankasının kurulması da reform tasarısının kapsamı içine alınmalı ve bu banka halka açık şirketlere:

- Maden arama projelerinde jeolojik, jeofizik, jeokimya çalışmaları müsbet netice verdiği takdirde, madencilik aramları için %30'dan %50'ye kadar masraflara iştirak suretiyle kredi verebilmelidir. Maden Kalkınma Bankası, maden arama işini tamamlayan şirketlerin iş-

İşletme projelerini tasvip etme yetkisini haiz olmalı ve ilgili Teşvik Uygulama Dairesi ile Maden Dairesinin uygun bulacağı ve işletme ruhsatnamelerine esas olacak projelerin finansmanı için yatırım toplamının %69'una kadar iç ve dış para kredisi verebilmelidir. Buna karşılık yatırım finansmanının en az % 30'u öz sermaye ile karşılanmalıdır.

4. İşletme Ruhsatnameleri

4.1 Maden arama projelerinin uygulanması sonunda tesbit edilen fiili rezerv, (optimum rezervi aşmak kaydı ile) işletme ruhsatnameleri müracaatına mesnet olacak yatırıma esas alınmalıdır. İşletme Ruhsatnamesinin verilmesi için "Teşvik Belgesi" alınması şart koşulmalı ve Maden Kanununun 43 ve 44. maddeleri bu eseriye uyacak şekilde tadil edilmelidir.

4.2 ilgili Teşvik Uygulama Dairesi ile Maden Dairesi müştereken, ekonomik konjüktüre uygun olarak, her maden konusunda, optimum rezerv ile optimum üretim kapasitesini tesbit etmek yetkisini haiz olmalıdır (Teşvik Uygulama mevzuatı meyanında bu konu kısmen uygulanmaktadır).

4.3 İşletme ruhsatnamelerinde, işletmeye geçmek için tanınacak süre projelere uygun olarak tesbit edilmelidir. Tasarının 74. maddesinde işletmeye geçme süresi, şartnamede açık hüküm bulunmadığı takdirde bir yıl olarak teklif edilmiştir. Bu hüküm kaldırılmalıdır. Bir yılda ancak ham cevher üretimi yapan ocaklar üretime geçebilir.

4.4. İşletme talepli bir çok maden, kanunun 57. maddesinden istifade etmek suretiyle, kanuna göre yükümlülüğe girmeden, madenciye maden hakkını muhafaza etmek imkânını vermektedir. Maden Kanununun memleket yararına uygulanmasını en fazla zorlaştıran bu hüküm, aynı zamanda Maden Dairesinin işleri toparlaması lüzumunu da ortadan kaldırmaktadır.

57. madde kanundan çık anim alıdır. Bu maddenin kanundan çıkarılmasına büyük muhalefet olacaktır. Ancak, memleket madenciliğinin "gelişmesinde" önemli bir unsur olan bu madde, bütün itirazlara rağmen kanun metninden çıkarılmalı-

dır. Bundan doğan maden üretimindeki azalışın hiç bir Önemi olmayacaktır. Bu maddeden istifade eden madencilere bir yıl süre tanınmalıdır.

5. Faaliyetin Muvakkaten Tatili

Memleket madenciliğinin gelişmesine mani olan kanun hükümlerinden biri de budur. Esasında, optimum bir kapasite ve büyük bir yatırımla kurulmuş bir maden işletmesinin muvakkaten tatil edilmesi ihtimali azdır. Kanundaki bu hüküm, daha ziyade, kaptı-kaçtı metodlarile işletilen ilksel madenlerin bu şekilde işletilmesinin devamını sağlamaktadır. Maden hakkı sahibinin muvakkaten tatil teklifi halinde Maden Dairesinin, aynı madeni, ihale yolu ile devir hakkını kullanabilmesi hususu tetkik edilmelidir. (Maden Kanunu M. 74).

8. Netice

Memleketimizin çok yüksek bir maden potansiyeli vardır. Bunun değerlendirilmesi için çok büyük sermaye kaynaklarının madencilik arama ve üretim yatırımlarına akması lâzımdır.

Günümüze kadar, kamu madenciliği sınırlı kaynak yaratma ve malî imkânsızlıklarından dolayı çok sınırlı bir gelişme sağlayabilmiştir.

Özel madencilikte ise yatırımları teşvik edici mali tedbirler alınmamış olduğu gibi, maden haklarının verilmesinde de optimum işletme kapasitesi üe teknik ve malî yeterlilik üzerinde durulmaması küçük ve marjinal işletmelerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Madencüğümüzde kalkınmanın sağlanması için, kamu yatırımlarının en az iki misli daha arttırılmasına ilâveten özel yatırımları büyük ölçüde teşvik edecek Kanunlara ve tedbirlere ihtiyaç vardır. Ayrıca, maden haklarının verilmesinde, "istisna akitlerinde aranan malî ve teknik ehliyetin şart" koşulması ve "optimum işletme projesi" prensibinin kabul edümesi zorunludur.

Madenciliğümüzde reform, doktriner tercihlerden ziyade, Anayasamıza uygun olarak bu yönde olmalıdır.

